

Türkiye’de Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları ve Disiplinlerarası Çalışmayı Öğrenme Süreci

Sertaç ERTEN¹, Devrim ÇİMEN², Sinan BURAT³

¹ Şehir Plancısı-ODTÜ

² Mimar-ODTÜ

³ Peyzaj Mimarı-AÜZF

ABSTRACT

Urban Design Competitions in Turkey and Learning to How Work Collaboratively

The recent increase in the number of urban design project competitions in Turkey has brought the need for collaborative work of different disciplines to surface. The writers of this article have applied to a number of those project competitions. This article is written with the intention to put forward the writers’ observations and experience gained in the preparation process of their projects. Writers claim that interdisciplinary work developed in the preparation process of urban design project competitions is a dynamic and creative learning process. In this respect, the learning process is performed both between the competition team members before the competition and between teams during the colloquiums. This process also transforms the applicants of members of particular disciplines, such as architecture, landscape architecture and city planning, in three stages into hybrid professionals.

Son zamanlarda Türkiye’de kentsel tasarım yarışmalarının sayısında gözle görülür bir artış olmuştur. Bu artış ise kentsel tasarıma için olan farklı disiplinlerin birlikte çalışması meselesini ön plana çıkarmıştır. Bu yazı, bilimsel olmaktan çok, yazarların birlikte katıldıkları yarışmalara hazırlanma süreçlerindeki gözlemlerinden ve bu süreçlerde edindikleri deneyimlerinden öğrendiklerini aktaran bir denemedir. Yazının temel argümanı, kentsel tasarım yarışmalarında disiplinlerarası çalışmanın dinamik ve yaratıcı bir öğrenme süreci olduğudur.

KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMALARI

Mimarlık ve kentsel tasarım yarışmalarının kent kültürüne katkısı büyüktür. Yarışmaların, proje elde etme yöntemleri arasında en pahalısı ve en uzun süre alanı olmasına karşın elde edilen projelerin daha yüksek nitelikli olmaları olasılığı

da bir o kadar yüksektir. Yaratmış olduğu yarışma ortamı ise ulusal düzeydeki katılımlarla ülkedeki mimarlık ve kentsel tasarım kültürünün sürekli gelişmesine katkı sağlamakta, yarışma sonrası düzenlenen kolokyum ve sergiler ise sadece birer tartışma platformu olmamakta, mesleki bir öğrenim sürecine de işaret etmektedirler.

Mimari proje yarışmaları ile kentsel tasarım yarışmalarının elde edilecek projenin kapsam ve özelliklerini de etkileyen birbirlerinden önemli farkları vardır. Kentsel tasarım yarışmalarını mimari tasarım yarışmalarından ayıran en belirgin özellik, **proje alanı tanımı**dır. Mimari yarışmaların hemen tamamında, verilen mimari programın yarışmada belirlenen arazi sınırları içinde çözümü beklenir. Kentsel tasarım yarışmalarında da proje alanı sınırı vardır, ama önerilen projelerin sadece bu sınırlar içinde değil, daha üst ölçeklerde de mekansal çözümler getirmesi ve daha karmaşık mekansal problemlere fikir sunmuş olması

PLANLAMA
2005/3

Resim 3: İzmir Selçuk Belediyesi'nin 2004 yılında düzenlediği Pananos Plajı (Selçuk) Kentsel Tasarım Peyzaj ve Proje Yarışması'nda 1. ödüle layık görülen proje

beklenir. Kentsel tasarım yarışmalarında, bir binanın işlemesi/çalışması probleminin üstüne, bir kentsel mekanın işlemesi/yaşamaları problemi eklenmektedir. Dolayısıyla, her biri farklı problemler barındıran, farklı ölçeklerde, ama birbiriyle ilişkili mekansal problemler bütünüyle karşı kar-

şıya olunmaktadır. Ayrıca, çoğu kentsel tasarım yarışmasında, proje alanı tanımına ek olarak, daha geniş ölçekte projenin yakın çevresini içine alan *etki alanı sınırı* verilip, bu çerçevede de çözüm önerileri beklenmektedir. Böylece, mimari tasarım yarışmalarında sadece *yapı adası* olan düşünme

Resim 4: Antalya Konyaaltı Belediyesi'nin 2005 yılında düzenlediği Kent Meydanı Fikir Proje Yarışması'nda ve 2. ödüle layık görülen proje (Sinan Burat danışman olarak katılmıştır)

sınırları, kentsel tasarım yarışmalarında iyice büyüyerek daha kapsamlı ve karmaşık bir hale dönüşmektedir.

Bu iki tip yarışma biçimini ayıran diğer bir önemli özellik de, **yarışmaya açılan alanın mülkiyeti** konusunun ele alınışıdır. Mimari projelerde proje alanının mülkiyeti problemi hemen hiç olmamaktadır. Oysa kentsel tasarım yarışmalarının bir kısmında yarışmacılardan, varolan mülkiyet yapısı ve aktörlere dair problemlere çözüm önerileri üretmeleri, gerekirse (örneğin konut dokusunun ve parçalı mülkiyetin yoğun olduğu alanlarda) mülkiyet dönüşüm ve buna uygun finansman modelleri önermeleri beklenmektedir. Bir çok kentsel tasarım yarışmasında ayrıca proje alanının büyüklüğüyle ilişkili olarak, **projenin etaplaması** konusunun da düşünülmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, mekansal problemlerin yanı sıra, sosyo-ekonomik süreçler de önem kazanmaktadır. Mimari yarışmalardaki “*tek arsa-yapı-aktör*” (veya bir yapılar kompleksi) problemi de, kentsel tasarım yarışmalarında “*kentsel mekan-yapılar-aktörler*” problematiğine dönüşmekte, **mekanla eşdeğer olarak zaman** da problemler kurgusunda yerini almaktadır.

Bir diğer fark, projelerin jüri tarafından değerlendirilmesi açısından bakıldığında göze çarpmaktadır. Mimari tasarım yarışmalarında, bir temsil biçimi olarak “*dil*” oldukça ön plana çıkmaktadır. Çoğu zaman yarışmacıların önerdikleri mimari kütlelerin fonksiyonel işleyişinin yanı sıra, biçimsel özgünlükleri de çok büyük önem taşımaktadır ve hatta bir çok mimari yarışmada da jürinin değerlendirmesinde bu “*form*” kaygısının öne çıktığı gözlenmektedir. Oysa kentsel tasarım yarışmalarında, karmaşık problemler bütününe dair tutarlı çözümler getirmek ve işleyen mekanlar önermek, en az üretilen mekanın formu kadar ön plana çıkmaktadır.

Kentsel tasarım yarışmalarının, çözüm üretilmesini bekledikleri problemlerin çeşitliliğinden ötürü şehir planlama ve mimari ölçeklerin arakesitinde yer aldığı söylenebilir. Böyle bir arakesit ise

sadece bir disiplinin çalışma alanı olarak görülmemelidir. Bunun bir sonucu olarak da kentsel tasarım projeleri disiplinlerarası çalışmaya olanak sağlayan ve hatta onu zorunlu kılan bir alanı tarif etmektedirler. Peki disiplinlerarası çalışmadan anlamamız gereken nedir?

Yarışmaların bir sonucu olarak belirttiğimiz ekipler arası öğrenim süreci (kolokyumlar), daha küçük ölçekte her bir ekibin içerisinde de gelişmektedir. Bu süreç, ekip elemanları farklı disiplinlere mensup ise daha zengin, dinamik ve yaratıcı olmaktadır. Bunun temelinde de süreçte rol alan her meslek grubunun özgünlükleri yatmaktadır. Bu süreç hem sonuç ürüne etki etmekte hem de ekip elemanlarının birbirlerinden ve birlikte öğrenerek lisans eğitiminden mezun oldukları *saf meslek insanından* farklılaşmaları sonucunu doğurmaktadır. Biz bu değişim sürecinin 3 aşamalı olduğunu düşünüyoruz.

1. Aşama: Dört yıllık mesleki eğitim ve saf meslek insanları

Kentsel tasarım alanının temel olarak içine aldığı meslek alanları *mimarlık*, *şehir planlama* ve *peyzaj mimarlığı*dır. Bu meslek alanını diğer disiplinlerle genişletmek elbette mümkündür. Her bir meslek alanının, üniversitelerin dört yıllık lisans eğitimleriyle belirlenmiş bir hareket alanı olduğu söylenebilir. Bu alanları tek tek değerlendirelim.⁴

Mimarlık, insanların yaşamasını kolaylaştırmak ve barınma, eğlenme, dinlenme, çalışma gibi eylemlerini sürdürebilmeleri için gerekli mekanları, estetik, işlevsel gereksinimleri, teknik ve yönetsel zorunluluklarla bağdaştırarak inşa etme sanatı; başka bir tanımlamayla, yapıları ve fiziksel çevreyi tasarlama ve inşa etme sanat ve bilimi⁵ olarak tanımlanmaktadır. Mimarlık lisans eğitimi, birinci sınıfta ağırlıklı olarak temel tasarım ve üç boyutlu algılama üzerine kuruluyken, ilerleyen sınıflarda bina yapma süreci üzerine yoğunlaşmakta bunu da stüdyo ve kritik metodu üzerinden yapmaktadır. Burada öğrencilerden, verili alan ve

⁴ Türkiye’deki tüm mimarlık, şehir planlama ve peyzaj mimarlığı lisans eğitimleri üzerinden bir genelleme yapmak doğru değildir. Bu bakımdan, bu değerlendirmemiz, bizim üniversite lisans eğitimi deneyimimiz ağırlıklı bir yaklaşım olmaktadır. Fakat yine de, bu disiplinlerin eğitiminde verilen bilgi alanlarında genelleme yapılabilecek olanlar mevcuttur (peyzaj mimarlığında bitki bilgisi, mimarlıkta detay ve statik bilgisi ... gibi). Bu bölümün bu durum dikkate alınarak okunması doğru olacaktır.

⁵ Hasol, D., Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayınları, 1995, s.315

Resim 5: Bursa Yıldırım Belediyesi'nin 2005 yılında düzenlediği *Kaplıkaya Rekreasyon Vadisi Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışması*'nda 3. ödüle layık görülen proje (Sinan Burat danışman olarak katılmıştır).

program içerisinde özgün çözümler üretmeleri beklenmekte ve desteklenmektedir. Temel tasarımda öğrenildiği düşünülen parça bütün ilişkisi, üç boyutlu düşünme becerisi ve kütle kompozisyonlarının ilerleyen sınıflarda mimari proje üretim sürecine içkin olduğu tahayyülü yaygındır.

Grup olarak çalışma ancak ortak maketler ya da ortak çizimler için geçerlidir; onun dışında öğrenciler tek başlarına çalışırlar. Bu bağlamda, grup çalışması kavramı projeler üzerinden değil, ortak yapılması gereken işler üzerinden yürümektedir. Projelerde çalışma ölçekleri en fazla 1/500'e çok nadir olarak 1/1000'e çıkmaktadır. Genelde 1/200 ve altı ölçeklerde çalışılır. Stüdyolarda mimarlık mesleği genel anlamda kapalı bir sistem olarak tanımlanır. Bunu aşmaya çalışan ve hem kendini başka disiplinlerin etkisine açan hem de başka disiplinlere penetre etmeye çalışan stüdyolar da yok değildir; ancak bunların mimarlık eğitimi sürecinde baş aktör olmadıkları mutlaklıdır.

Şehir Planlama lisans eğitiminde temel olarak, kentlerin (ve/veya başka ölçekteki yerleşim birimlerinin) sosyo-mekansal problemlerini analiz etme, analizleri yorumlama ve bu veriler ışığında yerleşimlerin problemlerine çözüm üretme becerisi verilmektedir. Bölge ölçeğinden (1/100.000) imar planı uygulama ölçeğine (1/1000) kadar (nadir olarak 1/500 ölçekte), altyapı, servisler, ulaşım,

konut ile ilgili analizlerin yapılması ve yer seçim kararlarının alınması ile fiziksel mekanın şekillenmesinin kurallarının belirlenmesine yönelik yasal ve politik karar alma ve proje ve plan üretmeye dair eğitim verilmektedir. Türkiye'deki hemen her planlama bölümünde birinci sınıf eğitimi, temel tasarım işliği ve onu destekleyen kuramsal dersler etrafında şekillenir. Üç boyutlu düşünme, mekanı hacim olarak algılama gibi becerilerin yanı sıra, **parça/bütün ilişkisi** –ki kentsel tasarım projelerinde kavranması gereken en önemli noktalardan biridir- yoğun olarak işlenir. Ayrıca, mekansal boşluk/doluluk, jeo-morfolojik yapı, topografya ve insan/araç hareket desenlerine ilişkin temel bilgi ve beceriler öğrencilere bu ilk yıl verilir. İlk yılı izleyen yıllarda bu soyut mekan bilgisine, mekanın sosyal, kültürel, ekonomik ve diğer boyutlarına ilişkin özellikleri bilgi olarak eklenir. Öğrenci, giderek daha karmaşık bir mekan kurgusuyla karşı karşıya kalır ve bu durumun belli dezavantajlarını yaşar. Çoğu zaman, birinci sınıfta saf fiziksel mekana dair aldığı temel bilgileri ve becerileri kaybeder.

Şehir planlama eğitimi alan bir kişinin aldığı en önemli becerilerden biri de, birlikte iş yapabilmek yeteneğidir. Projelerin karmaşıklığı, projelerde grup çalışmasını çoğu zaman zorunlu kılar. Şehir planlama eğitiminde analiz çok önemli bir

Her ne kadar kentsel tasarım disiplini tartışmalı bir alan olsa da, önumüzdeki örnekler bunun bağlamı önemseyen, daha geniş ve kapsamlı bir perspektif gerektiren nitelikli projelerin üretilmesi için elzem olduğunu göstermektedirler.

alan kaplar. Hem sayısal hem sözel analiz teknikleriyle kentsel süreçleri anlama ve problemlere dair çözüm üretme becerisi verilmeye çalışılır. Bu anlama süreci, proje üretiminde genellikle çok uzun bir süreyi alır. Bunun sonucunda, bir kentsel çevrenin bütününe dair elde edilen ve daha sonra analiz edilen veriler planlama sürecinin temelini oluşturur.

Peyzaj mimarlığı lisans eğitiminde, dolu-boş analogisinde, aslında boş olmayan “boş”un özellikleri, işleyişi, önemi ve nasıl şekillendirilebileceği ile ilgili bilgi ve beceri verilmektedir. Bu doğrultuda da flora ve fauna, ekoloji, kaynak envanter analizi, çevre sorunları ve çevre koruma, bitkisel tasarım, ekolojik planlama ve temel tasarım konularında eğitim almaktadırlar. Çalışma ölçekleri bölgesel peyzaj ve koruma planlarından (1/100000) uygulama projelerinin çizim ölçeklerine kadar değişmektedir.

Peyzaj mimarlığı ile şehir planlama ve mimarlık arasındaki temel ayrım, ontolojilerindeki farktan kaynaklanır. Peyzaj mimarlığı, temelde *doğayla* ve *canlı* olanla (flora ve fauna), onun kuralları (ekoloji) doğrultusunda çalışmayı hedeflerken, diğer iki disiplin insanın eylemselliğini kolaylaştırmayı ve bu eylemlerin fiziksel mekanını üretmeyi hedeflemektedirler. Peyzaj mimarlarının temel çalışma malzemesi ve önceliği bitkiler ve hayvanlar iken, planlılar ve mimarlar insan için insan yapısı nesnelere (*artifact*) ile çalışırlar.

2. Aşama: Birlikte çalışma

Üniversite eğitimi sırasında veya daha büyük oranda üniversite sonrası dönemde bu üç meslek grubu çeşitli etkileşimlerde bulunurlar. Birlikte yüksek lisans programlarına devam ederler (ki kentsel tasarım yüksek lisans programları bu üçünü bir araya getiren en önemli akademik platformdur), arkadaşlık kurarlar, projeler yaparlar, yarışmalara katılırlar. Kentsel tasarım yarışmaları, birbirinin düşünce sistemini etkilemek, **mekansal problemlere yaklaşım ve çözüm üretmede** birbirini dönüştürmek ve geliştirmek açısından en önemli iletişim zeminlerinden biridir. En başlarda üç disiplin belli konularda birbirini anlamada zorluklar çekebilir, hatta her biri kendi

“saf meslek insanlığı” formasyonunun getirdiği bilgilerin doğruluğu konusunda ısrar edebilir, yeri geldiğinde oldukça sert tartışmalara girilebilir. Fakat zaman içinde üç meslek grubunun hareket alanları genişler, birbiri içine girerek bir nevi kesişen kümelerle dönüşürlükler. Kentsel tasarım yarışmalarında başarılı olabilmek ise, bu kesişen kümelerin niteliğine bağlıdır. Bu kesişim kümelerinin nitelikli bir şekilde biçimlenmiş olması gerekir. Buradaki uzlaşma bir teslimiyet biçiminde değil, her disiplinin kendinden bir şeyler kattığı ve diğer disiplinlerden öğrendiği bir alan olmalıdır. Böylece üretilen proje, beklenen kalite ve uygunluğa erişmiş olmakta, konuyu kapsamlı bir biçimde ele almakta ve başarılı olmaktadır.

Ancak burada önemle üzerinde durulması gereken şudur; *projenin büyük ölçekten küçük ölçeklere evrilmesi süreci planıcının ve peyzaj mimarının belli ölçekleri çalışıp projeyi mimara bırakması meselesi* kesinlikle değildir. Buradaki süreç, daha iç içe geçmiştir. Yani hem mimar, hem planıcı, hem de peyzaj mimarı her ölçekte söz sahibi olabilmektedir. Bu da projenin niteliğine doğrudan ve olumlu bir biçimde yansımaktadır.

3. Aşama: Kentsel tasarımcılar, melez (hybrid) meslek insanları

Birlikte çalışmanın, özellikle de kentsel tasarım yarışmaları aracılığıyla bir araya gelmenin, üniversite eğitimi sonucu elde edilen saf meslek insanlığı formasyonu üstünde, bir melez mesleki kişilik oluşturduğu söylenebilir. Böyle bir meslek alanının ise şu aşamada meslek insanlarının kendi çabaları ile oluştuğundan, ileride ise akademik olarak üretileceğinden kuşku duymamak gerekir. Her ne kadar kentsel tasarım disiplini tartışmalı bir alan olsa da, önumüzdeki örnekler bunun bağlamı önemseyen, daha geniş ve kapsamlı bir perspektif gerektiren nitelikli projelerin üretilmesi için elzem olduğunu göstermektedirler. Kısacası erken modern dönemdeki disiplinler arasındaki katı ayrışmanın yeniden gözden geçirilmesi ve eskisi kadar kesin çizgilerin bu meslekler arasında çizilemeyeceğinin görülmesi ve bu arakesitlerin olumlu, yaratıcı ve dinamik süreçlerin motorları olması gerekmektedir. Kentsel tasarım ise bu arakesitlerin en göz önünde olanlarındandır.